

Войчук М.В.,
канд. екон. наук, докторант,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА ІНКЛЮЗІЯ» В КОНТЕКСТІ ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Voichuk M.V.,
cand.sc.(econ.), doctoral candidate,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk

ETYMOLOGY CONCEPT OF THE “ECONOMIC INCLUSION” IN THE CONTEXT OF CYCLIC DEVELOPMENT OF ECONOMY

Постановка проблеми. Забезпечення процесу сталого розвитку людства сьогодні розглядається як кризь призму геопросторових підходів до реалізації даного процесу, так і розширення методичного інструментарію. Зокрема, інклюзивний та розумний розвиток трактуються як специфічні інструменти, що інтегруються в сфери управління, економіки, соціуму й покликані сприяти досягненню пріоритетів сталого розвитку. Інклюзія та інклюзивний підхід у розвитку й управлінні є такими, що найбільше та найкраще відображають концептуальні основи сталого розвитку й справедливо вважаються дієвим інструментом для досягнення перспектив сталого економічного зростання. Проте, поняття інклюзії та його похідних мало досліджене в українській економічній науці, тому потребує глибшого аналізу й обґрунтування та важливості інтеграції в існуючу систему управління й розвитку національного господарського комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інклюзивності в економічній площині є відносно новим та мало дослідженим в українській економічній науці. Зокрема, дослідження даної категорії зосереджені в площині інклюзивного зростання економіки [1; 8; 14; 15; 18], інклюзивного розвитку на макрорівні [6; 3; 5; 12; 13] та мезо- й мікрорівнях [4; 10]. Попри зростаючий інтерес до дослідження процесів інклюзивного зростання та розвитку економіки, питання концептуальних засад та теоретико-методичних підходів до визначення суті категорії «інклюзивність» в економіці досі залишається малодослідженим. Дослідження даної категорії в широкому контексті, в свою чергу, формує й розширює теоретико-методологічну базу дослідження різних аспектів прояву інклюзивності в економіці на усіх рівнях.

Постановка завдання. Метою статті є визначення теоретичних підходів та концептуальних засад до поняття інклюзивності в економіці задля формування нових методологічних підходів до дослідження економічних процесів на мезо- та мікрорівнях в контексті імплементації парадигми сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовими тенденціями та принципово новими підходами до трансформації та подальшого розвитку економічної системи на всіх просторово-організаційних й структурних рівнях, виступає поглиблення соціального аспекту та визначення пріоритетності інтересів людини. Так, Базиліук А. та Жулин О. пропонують виділяти чотири підходи до соціально-економічного розвитку, зокрема:

- сегрегація, що розглядається як результативно негативний процес сегментації суспільства за ознакою відмінності в соціальних статусах;
- інтеграція, яка представляє собою процес адаптації суспільних агентів до визначеної соціально-економічної системи;
- екстракція як сегментація суспільства згідно визначених критеріїв, що створює умови нерівномірного розподілу суспільних благ;
- інклюзія, що представляє собою процес стимулювання та збільшення рівня участі суспільних агентів у процесах розвитку, управління та розподілу суспільних благ, базованого на принципах справедливості та рівності [1].

У свою чергу, категорія «інклюзія» спочатку розглядалась виключно кризь призму соціального вияву, що передбачало зменшення соціальної дискримінації та нерівності в політико-соціальному та частково культурному вияві. Переважаючим аспектом була інтеграція окремих верств в загальну структуру соціальних відносин з подальшим поглибленням їх участі в процесах управління [17].

Проте, підхід до розвитку економіки, що базується на інклюзії, де-факто є відображенням базової концепції філософії економіки сталого розвитку – людиноцентризму. А отже, питання ролі та місця інклюзії в економіці та власне трактування категорії «економічна інклюзія» є важливим як в контексті досягнення пріоритетів сталого розвитку людства, так і оновлення й розширення теоретико-методологічного базису економічної науки. Відповідно, дослідження процесів інклюзивності в економіці зумовлені фундаментальними трансформаціями філософських парадигм економічної теорії в ХХІ столітті. Інклюзивність є прямим відображенням закріплення парадигми сталого розвитку в економіці та зміни фундаментальних підходів до розуміння, функціонування та управління економікою.

Уперше термін «інклюзія» було застосовано в 1970-х роках у США, але тоді виділяли лише соціальну інклюзію, під якою розуміли збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, коли кожна людина як індивідуальність сприймається суспільством і має можливість повноцінно брати участь у соціумі. Відмінності та відхилення усвідомлено сприймаються в контексті соціальної інтеграції, але їх значення обмежене. Право участі у соціумі базується на соціальній етиці у всіх сферах життя. Сам термін «інклюзія» (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у суспільстві (як цілісній соціальній системі), направлений на розвиток рівності [12].

Проте досі відсутнє єдине чітке визначення даного поняття, яке було б документально закріплене, а всі запропоновані, як правило, відображають окремі його сторони та аспекти.

Водночас, економічна суть інклюзії найоптимальніше описана в роботі Голдберга Е. «Чому нації занепадають: природа влади, процвітання та бідності», який пропонує трактувати розгортання інклюзивності в економічному середовищі через залучення усіх без винятку до розподілу суспільних благ [11].

Таке трактування інклюзії фактично є найпоширенішим в науковій літературі. Тобто, процес інклюзії фактично передбачає процес залучення, в тому числі формування організаційних умов для забезпечення такого процесу, людей до різних сфер діяльності задля підвищення якості їх життя.

Найвагомішим в процесі поширення ідей інклюзивності в економічному просторі є вклад міжнародних організацій та фондів. Так, Пацетті-Гар Е. в своєму дослідженні за сприяння Фонду Рокфеллера пропонує п'ять основних рис інклюзивної економіки, серед яких: участь; справедливість; зростання; стабільність; сталий розвиток [16].

В свою чергу, Гупта Дж. та Стек С. [12], спираючись на підходи різних науковців, обґрунтовують важливість інклюзії в економіці з точки зору сукупності причин, серед яких:

- нормативні міркування, що стосуються найбільш бідних та маргіналізованих в суспільстві;
- правові причини, що впливають з прав людини;
- економічні причини забезпечення економічного виробництва майбутніми поколіннями та зміцнення економічного багатства людей;
- аргументи безпеки, що дозволяють бідним мати доступ до законних засобів виживання та жити в безпеці;
- демократичні причини залучення всіх до прийняття рішень (процесуальна справедливість), розподілу ресурсів і процвітання (розподільна справедливість);
- реляційні аргументи, які вважають бідність наслідком дій інших.

Базиліук А. та Жулин О. визначають інклюзію як один з типів соціально-економічного розвитку, наголошуючи, що поняття «інклюзія» є близьким за значенням до поняття «інтеграція» та протилежним до понять сегрегації та екстракції [1].

Визначення цього терміну також можна знайти у проєкті 3.0 «Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року» [9]: «інклюзивність (від лат. include – включаю, укладаю) – процес участі всіх людей в житті соціуму, коли всі зацікавлені сторони беруть активну участь у громадському житті. Інклюзивність передбачає залучення кожного в життя спільноти та відсутність будь-якої дискримінації».

Опалько В. трактує інклюзію як процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі в процесі економічного зростання та справедливого розподілу його результатів. Зокрема, автор звертає увагу на соціально-економічні проблеми, що виникли в Україні в процесі імплементації реформ, серед яких виділяє: зростання безробіття, посилення соціального розшарування населення, збільшення кількості бідного населення, що зумовили зростання невдоволеності, конфліктності, соціальної напруженості та спричинили деструктивні тенденції у структурі українського суспільства [5].

Поширення концепції інклюзії в економіці створює передумови для формування нової концепції – інклюзивної економіки. Так, Фонд Рокфелера виділяє такі її риси, як:

1. Участь – пояснюється необхідністю залученості людей в економічне життя держави. Економіка повинна визначатися доступом до ринку праці, споживачів та бізнес-сектору. Прозорість, якість знань та норм дозволяють людям починати власний бізнес та знайти роботу.
2. Справедливість – забезпечення можливостями для мобільності більшої кількості людей з різних соціально незахищених груп. Доступ до суспільних благ, інфраструктури, освіти, води тощо.
3. Зростання – економічний розвиток і трансформація, що не лише вимірюється агрегованими показниками росту, але також включає дохідні показники на душу населення та інші показники загального багатства суспільства.

4. Стабільність – особи, спільноти, підприємства та уряди мають мати достатню ступінь впевненості у своєму майбутньому та підвищення спроможності прогнозувати результати своїх економічних рішень. Це також пов'язано з можливістю інвестувати у майбутнє та забезпечити власне стабільне фінансове становище.

5. Сталий розвиток – економічне та соціальне багатство поступово накопичується, таким чином підтримуючи добробут між поколіннями. Важливе накопичення та пропорційний розподіл нагромаджених активів у різних формах капіталу: виробничий, фінансовий, людський, соціальний та природний. Тому прийняття рішень та стратегій розвитку має включати довгострокові витрати та вигоди, а не лише короткострокові прибутки від використання бази активів [16].

Для широкої спільноти досягнення цієї рівноваги забезпечується через інклюзивність соціально-економічного розвитку як усвідомлення зв'язку між результативністю економіки та якістю життя й особистої відповідальності за досягнення такої результативності. Локалізація глобальних цілей, яка дає змогу досягти інклюзивності – долучення кожного з членів громад до визначення дій, спрямованих на досягнення сталого розвитку – є критично важливою для практичної реалізації Цілей сталого розвитку. Інклюзивність розвитку громади має досягатися на двох ключових напрямках. *Перший* – залученість членів громади до економічного розвитку, що досягається через належну пропозицію робочих місць, розвиток підприємництва, фінансову спроможність громади надавати соціальні послуги. Для повноцінної реалізації такого завдання важливою є диверсифікованість економіки регіону, що дозволить інтенсивно освоювати нові галузі та адаптуватися до триваючих змін в економічній структурі регіону. *Другий* – участь спільноти у прийнятті рішень. У резолюції Конференції в Ріо «Майбутнє, якого ми прагнемо» вказується, що на сучасному етапі фундаментальною для сталого розвитку є «можливість для людей впливати на власні життя та майбутнє, брати участь у прийнятті рішень та висловлювати свої сумніви». На основі генерованої мережами соціальної активності зростає вага прагматизму в громаді: люди вважають, що спроможні оцінювати та визначати шляхи та способи розвитку громади, регіону, країни. Це формує суспільний запит на партисипативні інститути громадського контролю, громадського впливу на просторове та регіональне стратегування [13].

Формування та закріплення засад економіки сталого розвитку, зокрема, поширення її базових постулатів та концепцій, формує засади для переосмислення та обґрунтування усталених парадигм й процесів в економіці. Особливо цікавою є інтеграція концепції інклюзивності в процеси економічного зростання та розвитку. Так, термін «інклюзія» частіше використовується в контексті, де основна увага більше приділяється економічному зростанню, ніж розвитку, що обґрунтовується тим, що, у порівнянні з останнім, інклюзивне зростання більш стійке, оскільки знижує соціальну напругу.

Варто зауважити, що часто в наукових джерелах інклюзивний розвиток ототожнюють з інклюзивним зростанням. Однак ці поняття є взаємопов'язаними, але не рівнозначними. Дж. Гупта стверджує, що вони мають різні структури та компоненти [13, с. 36]. З цією відмінністю також погоджуються Г. Рауніар, Р. Канбур, Т. Мак-Кінлі та С. Классен, визначаючи, що інклюзивне зростання включає параметри, які обмежені доходами, а інклюзивний розвиток включає також параметри, не пов'язані з доходами [15, с. 3].

Погоджуємось з думкою Прушківської Е., що поняття «інклюзивний розвиток» та «інклюзивне зростання» є відображенням загальних понять «розвиток» та «зростання» через інклюзію. Поняття «інклюзія» є суміжним до поняття «інтеграція» за своїм змістовим значенням. Інклюзія передбачає адаптацію системи до індивідуальних потреб людини. При цьому передбачається активна участь усіх зацікавлених сторін у отриманні позитивного результату за умови рівних можливостей [7].

Однак, важливим є те, що поняття «зростання» неідентичне поняттю «розвиток», вони взаємопов'язані, проте не взаємозамінні. Є багато факторів, в силу дії яких зростання не зможе реалізувати важливі аспекти розвитку, а саме поняття «зростання» трактується більш вузько, ніж поняття «розвиток». У зв'язку з цим, в економічній світовій літературі окремо розглядаються поняття «інклюзивне зростання», «інклюзивний розвиток» [18].

На нашу думку, найоптимальнішим й найпростішим способом розмежування цих понять є їх співставлення через призму теорії економічних циклів (рис. 1). Відповідно, зростання є лише фрагментом процесу розвитку, що триває значно довше в часових рамках.

Зауважимо, що, на думку Вулфенсона Д., в економічній науці впродовж тривалого часу головним показником, що характеризує стабільний розвиток економіки, вважається економічне зростання. Проте останнім часом фахівці все більше переконуються, що прагнення до нестримного економічного зростання призводить до появи великої кількості проблем, які ставлять під сумнів його результати [2, с. 3-14].

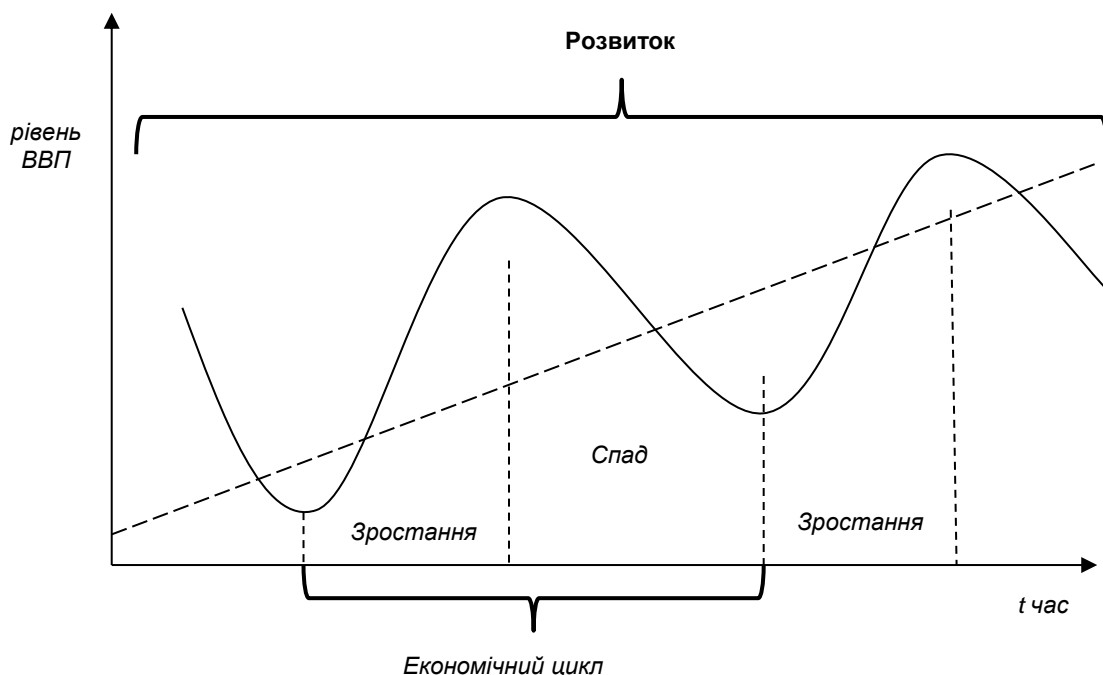

Рис. 1. Співвідношення категорій «розвиток» та «зростання» на основі теорії економічних циклів

Джерело: розробка автора

Водночас, деякі науковці виділяють два підходи до інклюзивного розвитку – як «результату» і як «процесу», певною мірою розглядаючи їх як конкурентні. Однак, спираючись на літературні джерела, можна узагальнити спільні риси і визначити принципи, які можуть попередньо конкретизувати саму сутність інклюзивного зростання та інклюзивного розвитку. До таких принципів можна віднести наступні:

1. Наявність ширших соціально-економічних цілей, які не обмежуються збільшенням доходів та зростанням ВВП і, в свою чергу, вимагають від урядів активних дій, спрямованих на досягнення цих цілей.

2. Стимулювання та заохочення людського розвитку і підвищення добробуту населення.

3. Включення до соціально-економічного життя усіх груп населення, у тому числі найбільш маргіналізованих, тобто таких, чий спосіб життя не відповідає стандартам, притаманним суспільству, до якого вони належать, але не порушує його правових норм.

4. Зменшення бідності та нерівності.

5. Збільшення та активізація участі окремих груп в управлінні економічними процесами, а не тільки участь їх у результатах розподілу.

6. Сприяння раціональному використанню природних ресурсів та захисту клімату на глобальному рівні.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, економічна інклюзія представляє собою підхід до формування суспільних відносин в господарській сфері, за якого створюються максимально рівні умови для доступу, розподілу та реалізації суспільних благ та рівні можливості для кожного члена суспільства у здійсненні управління й впливу на економічні процеси на мікро-, мезо- та макrorівнях. Водночас, закріплення теоретичних засад економічної інклюзії формує нові підходи до визначення усталених категорій й перегляду змісту й ролі таких процесів, як економічне зростання та розвиток, що, у свою чергу, потребують ґрунтовного дослідження крізь призму досягнення пріоритетів сталого розвитку та поширення й закріплення ідей економіки сталого розвитку.

Література

1. Базиліук А. В., Жулин О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19-29.

2. Вулфенсон Д. Развитие и сокращение масштабов бедности. Оглядываясь в прошлое, заглядывая в будущее. Вашингтон : Всемирный банк, 2004. 44 с.

3. Жаліло Я. Діалектика реалізації цілей сталого розвитку в сучасній економіці. *Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі* : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 13 квіт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 14-16.

4. Кожина А. В. Фактори інклюзивного місцевого розвитку: підходи до класифікації. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління.* 2018. № 4. С. 21-30.
5. Опалько В. В. Соціально-економічна нерівність і формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні. *Причорноморські економічні студії.* 2019. № 38(2). С. 63-69.
6. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. *Економічний вісник Донбасу.* 2018. № 1(51). С. 187-197.
7. Прушківська Е. В., Дерев'ягін М. В. Теоретичні аспекти інклюзивного розвитку та його роль в сучасних умовах. *Економічний вісник Національного гірничого університету.* 2018. № 2. С. 24-33.
8. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Концепція інклюзивного зростання в економіці. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса.* 2018. № 10. Т. 1. С. 177-181.
9. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: http://sd4ua.org/wpcontent/uploads/2016/11/Strategy_Sustainable_Development_UA.pdf (дата звернення: 13.03.2021).
10. Цимбалюк І. Концептуальні засади інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації. *Інноваційна економіка.* 2019. № 5-6(80). С. 125-132.
11. Goldberg Edward Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty by Daron Acemoglu and James Robinson. *American Foreign Policy Interests.* 2012. No. 34. Vol. 6. P. 344-345. DOI: 10.1080/10803920.2012.742407
12. Gupta J., Stec S. Strengthening UNEP's legitimacy: Towards greater stakeholder engagement. *UNEP Perspectives.* 2014. No. 11. P. 1-12.
13. Gupta J., Cornelissen V., Ros-Tonen M. Inclusive development. *Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics.* Cheltenham, 2015. P. 35-44.
14. Ianchovichina Elena, Lundstrom Gable Susanna. Inclusive Growth Analytics: Framework and Application. *Policy Research Working Paper.* March 1, 2009. No. 4851. URL: <https://ssrn.com/abstract=1410472> (дата звернення: 25.01.2021).
15. Klasen Stephan. Measuring and Monitoring Inclusive Growth: Multiple Definitions, Open Questions, and Some Constructive Proposals. Asian Development Bank. 2010. URL: <http://hdl.handle.net/11540/1404> (дата звернення: 12.01.2021).
16. Pacetti-Garr E. The Five Characteristics of an Inclusive Economy: Getting Beyond the EquityGrowth Dichotomy. Rockefeller Foundation, 2016. URL: <https://www.rockefellerfoundation.org/blog/fivecharacteristics-inclusive-economy-getting-beyond-equity-growth-dichotomy/> (дата звернення: 28.12.2020).
17. Rauniar G., Kanbur R. Inclusive Development: Two Papers on Conceptualization, Application, and the ADB Perspective (Working Papers 57036). Cornell University, 2010. 46 p.
18. Saad-Filho A. Growth, Poverty and Inequality: From Washington Consensus to Inclusive Growth / UN Department of Economic and Social Affairs (DESA). 2010. Working Papers No. 100. 20 p. DOI: <https://doi.org/10.18356/ea31d8c4-en>.

References

1. Bazyliuk, A.V. and Zhulyn, O.V. (2015), "Inclusive growth as a basis for social and economic development", *Ekonomika ta upravlinnia na transporti*, Iss. 1, pp. 19-29.
2. Wolfensohn, J. (2004), *Razvitie i sokrashchenie masshtabov bednosti. Oglyadyvaias v proshloe, zaglyadyvaia v budushchee* [Development and Poverty Reduction: Looking Back, Looking Ahead], World Bank, Washington, USA, 44 p.
3. Zhalilo, Ya. (2017), "Dialectics of realization of the purposes of sustainable development in modern economy", *Natsionalni ekonomichni stratehiii rozvytku v hlobalnomu seredovyshchi : zb. tez Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [National economic development strategies in a global environment : International scientific and practical conference], (Kyiv, 13 April 2017), National Aviation University, Kyiv, Ukraine, p. 14-16.
4. Kozhyna, A.V. (2018), "Factors of inclusive local development: approaches to classification", *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, no. 4, pp. 21-30.
5. Opalko, V.V. (2019), "Social and economic inequality and the formation of a new paradigm of inclusive development in Ukraine", *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 38(2), pp. 63-69.
6. Prohnyimak, O.D. (2018), "Inclusive development of Ukraine: obstacles vs prospects", *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 1(51), pp. 187-197.
7. Prushkivska, E.V. and Dereviahin, M.V. (2018), "Theoretical aspects of inclusive development and its role in modern conditions", *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu*, no. 2, pp. 24-33.
8. Sapun, K.V. and Seleznova, R.V. (2018), "The concept of inclusive growth in the economy", *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*, no. 10, Vol. 1, pp. 177-181.

9. "The strategy of sustainable development of Ukraine for the period up to 2030", available at: http://sd4ua.org/wpcontent/uploads/2016/11/Strategy_Sustainable_Development_UA.pdf (access date March 13, 2021).
10. Tsymbaliuk, I. (2019), "Principles of inclusive regional development in the conditions of financial decentralization", *Innovatsiina ekonomika*, no. 5-6(80), pp. 125-132.
11. Goldberg, Edward (2012), "Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty by Daron Acemoglu and James Robinson", *American Foreign Policy Interests*, no. 34, Vol. 6, pp. 344-345. DOI: 10.1080/10803920.2012.742407
12. Gupta, J. and Stec, S. (2014), "Strengthening UNEP's legitimacy: Towards greater stakeholder engagement", *UNEP Perspectives*, no. 11, pp. 1-12.
13. Gupta, J., Cornelissen, V. and Ros-Tonen, M. (2015), "Inclusive development", In: *Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics*, Cheltenham, Great Britain, pp. 35-44.
14. Ianchovichina, Elena and Lundstrom Gable, Susanna (2009), "Inclusive Growth Analytics: Framework and Application", *Policy Research Working Paper*, No. 4851, available at: <https://ssrn.com/abstract=1410472> (access date January 25, 2021).
15. Klasen, Stephan (2010), "Measuring and Monitoring Inclusive Growth: Multiple Definitions, Open Questions, and Some Constructive Proposals", Asian Development Bank, available at: <http://hdl.handle.net/11540/1404> (access date January 12, 2021).
16. Pacetti-Garr, E. (2016), "The Five Characteristics of an Inclusive Economy: Getting Beyond the EquityGrowth Dichotomy", Rockefeller Foundation, available at: <https://www.rockefellerfoundation.org/blog/fivecharacteristics-inclusive-economy-getting-beyond-equity-growth-dichotomy/> (access date December 28, 2020).
17. Rauniar, G. and Kanbur, R. (2010), "Inclusive Development: Two Papers on Conceptualization, Application, and the ADB Perspective" (Working Papers 57036). Cornell University, New York, USA, 46 p.
18. Saad-Filho, A. (2010), "Growth, Poverty and Inequality: From Washington Consensus to Inclusive Growth", UN Department of Economic and Social Affairs (DESA), Working Papers No. 100, 20 p. DOI: <https://doi.org/10.18356/ea31d8c4-en>.